

IV. Direktør N. Ryggs tale på fellesmøte ¹⁾ i Norges Bank 15. februar 1926.

Med 1925 er der gått 5 år siden krisens utbrudd. Det har vært et vanskelig femår, en enestående tung periode. De første alvorlige symptomer meldte sig mot slutten av 1920, da den første større forretningsbank kom i vanskeligheter. At bankkrisen måtte komme var klart. Den var uavvendelig og hang nøie sammen med de disposisjoner som var truffet og særlig med midlenes anbringelse i aktiver som ikke var av holdbar karakter. En opmerksom iakttagere kunde ikke undgå å se den fare som truet. Hvad det ikke var gitt for nogen å se, var hvor langt denne krise vilde ramme, hvor mange institutter der vilde bukke under, og hvor grensen vilde bli trukket mellom de banker som holdt stand og de som måtte bryte sammen.

Hvad der er et særmerke for denne periode er først og fremst den trykkende følelse av usikkerhet. Rystelsene var voldsomme og grep forstyrrende inn i tuseners velferd. Der inntrådte uro i kredittlivet, hvis nødvendige forutsetning er tillit. Det var tvilen som var sterkest, frykten for at ytterligere ulykker skulde inntreffe, for at der snart var noget nytt som stod for tur, for at nedglidningen vilde fortsette. Det gav sig utslag på mange måter, så vel her hjemme som utenfra. Våre bevegelser blev fulgt med skjerpet opmerksomhet. Det store antall av sammenbrudd, ialt over femti banker, små og store, forteller best om krisens herjinger.

Virkingen av disse rystelser viste sig tydeligst i innskytternes mistillit. Spareinnskytterne vilde redde sine midler og innskuddene gikk nedover enn det måtte ventes i en sådan tid, og dette inntraff ikke bare i de banker hvor ledelsen fortjente denne mistillit, men også i mange andre banker, som derigjennem fikk en hård påkjenning.

Det er nettop en av de lyse sider ved fjoråret at stemningen blev lettere og atmosfæren følt tryggere. Blotte rykter er i sig selv ikke lenger så farlige. Man kan nu bedømme stillingen roligere. Man forstår at det kan overlates til Bankinspeksjonen å passe på, at banker som ikke bør fortsette, lukker sine dører. Der er mindre plass for all den geskjeftighet som har vært utfoldet på dette gebet. Man kan nu lettere ta et overblikk over ulykkenes omfang og bedømme den skade som er skjedd. Man kan si at en bestemt periode hermed er avsluttet. Ikke så at det er forbi med de trange og hårde tider, de vil fortsette; men det urolige, av sterk nervøsitet pregede avsnitt er ved sin avslutning.

At en kamp som den der er ført må ta på kreftene er klart. Vi har stadig fremholdt som det riktige å trekke konsekvensene. Den største feil har vært å se tapene for sent. Der vil nu gjennomgående bli gjort ærlige forsøk på å fremlegge regnskaper som viser den sanne stilling. Da tvil i så måte har skapt mistillit, bør disse ærlige bestrebelser møtes med tillit.

Fra først av begynte året 1925 tungt. Den norske krone stod lavt nede og slitsomt var det å holde den fra å gå lenger ned. Der var ringe tilgang av valuta, og fra dag til dag var det en kamp å holde kursen oppe. Norges Bank måtte selge valuta. Ved utgangen av januar måned var beholdningen sterkt redusert, og vilde ha vært ennå lavere om det ikke var

¹⁾ I fellesmøtet deltok medlemmer av bankens representantskap og direksjon samt avdelingsstyrene. Tillike var Stortingets presidenter, finanskomiteens formann, statsministeren og representanter for Finansdepartementet, Bank- og Sparebankinspeksjonen, Den norske Bankforening og Centralforeningen for Norges Sparebanker innbudt til møtet.

lykkes å skrape sammen en del for å fylle på. Stillingen var svak. Selgerne holdt sig tilbake, mange foretrakk å la sine midler bli stående i utlandet. Vi forstod at der var kretse hvor man innrettet sig på at Norges Bank ikke skulde makte å holde stillingen. Ved første kvartals utgang var billedet endret. Det var forfriskende å føle at tilgangen blev forholdsvis rik. Ikke på lange tider hadde markedet vært så lett, og vi kunde gjøre betydelige innkjøp av valuta. Utslaget blev imidlertid sterkere, da ryktene kom om Oslos og Statens lån i utlandet. Hertil kom tilstrømningen av utenlandske penger, som særlig tok til i mai måned. Under alt dette fortsatte den naturlige tilstrømning av eksportvaluta, og mange som tidligere hadde ansett det tryggere å holde sine midler i utlandet, fremfor å risikere dem under de farer som truet fedrelandet, eller som tidligere av samme grunn hadde flyttet dem over til utlandet, — og der viste sig å være flere som hadde deltatt i flukten enn bankene hadde kunnet kontrollere —, kom nu strømmende til, øket utbudet og fremkalte nytt press. Tilstrømningen av utenlandske midler fortsatte med avbrytelser inntil september. Da var utenlandske bankers tilgodehavende konto loro i løpet av et halvt år øket med kr. 140 000 000,—. Allerede lenge før dette tidspunkt var arbeidet optatt for å stanse denne unaturlige store tilflod, først ved å redusere den uforholdsmessig høie rente som betaltes for disse innskudd. Dernest ved å regulere disse innskudd efter den legitime omsetnings behov. Innskuddenes art fremgikk tydelig av de hyppige overførslar fra hånd til hånd; på ultimodager nådde omsetningen veldige beløp, så lenge det stod på.

Den fart hvormed utviklingen foregikk var som sagt kunstig. Det var også gjenstand for inngående overveielse hvordan Norges Bank skulde stille sig efter at det var lyktes å tilveiebringe ro. Det var betydelige interesser som talte for å gå tilbake et stykke. Det var vektige grunne som talte for å opnå ro, idet fortsatt gyngendebevegelse frembyr mange farer. Vi fant å måtte holde fast ved den kurs som det stanset op med, og fra tidlig på høsten har våre bestrebelse ufravendt gått ut på å holde kursene stabile. For det har vi rustet oss, for det vil vi sette våre krefter inn. Det har heller ikke hittil vært forbundet med nogen særlige anstrengelser å holde denne stabilitet, ennskjønt der fra september til nu er gått ut igjen ca. kr. 110 000 000,— av de utenlandske penger, som ifjor søkte hertil.

En særlig interesse har det å se på våre utlån i 1925. Allerede i det foregående år var der nogen nedgang å spore, og den har fortsatt i 1925. Hvad der under de tunge år bragte Norges Banks utlån op, var selvfølgelig i første rekke lån til banker. I og med den sterke nedgang i innskuddene var en øket rediskontering naturlig. Norges Bank kan stille sine betingelser og gi sine pålegg — som bankene ganske visst som regel ikke setter pris på —; men den kan ikke under så vanskelige forhold nekte bankene den nødvendige kreditt, som jo heller ikke blir tilstått for å gi dem anledning til å yde nye lån, men til å kunne opretholde de bedrifter som er avhengig av vedkommende bank, inntil denne kan oparbeide sin likviditet igjen. Når året 1925 viser nedgang så er det nettop fordi dette ekstraordinære behov har vært avtagende. I begynnelsen av 1921 var bankenes lån nådd op til ca. 250 millioner kroner og kulminerte i 1923 med ca. 350 millioner kroner, mens de nu ved nyttår atter var redusert til ca. 240 millioner kroner. Det sier sig selv at en så veldig utvidelse av utlånene alene kan være temporær, og at såvel bankenes egne som Norges Banks interesser påkaller et uavbrutt arbeide for å gjenoprette mere normale forhold. Det er ingen endret politikk som har gitt dette resultat, ikke anvendelse av en mere hensynsløs fremgangsmåte. Tvertimot var kampen hårdere, den gang det steg så sterkt og det gjaldt å holde igjen. Trykket er lettet av sig selv. De nye krav som nu stilles går da også i stigende utstrekning ut på mere normale behov. Lånene er av mere sesongmessig art til å møte de større krav som næringslivet stiller til bestemte årstider. Og når samtidig de mere frosne kreditter efterhånden bringes ned betyr dette at porteføljen suksessivt blir mere likvid, at den i stadig stigende utstrekning får sitt preg av aktuelle, levende behov.

Foruten denne betydelige nedgang er der særlig et par forhold som jeg vil feste oppmerksomheten ved. De fritt virkende privatbankers samlede lån i Norges Bank androg nyttår, altså på en tid, da beløpet av naturlige årsaker viser stigning, til 63 millioner kroner. Dette

beløp fordelte sig ialt på 34 banker. Jeg tror at man kan si at dette gir et mere tilfredsstillende bilde av de norske privatbankers likviditet enn man i almindelighet har dannet sig. Det forteller også om det energiske arbeide der er drevet av en rekke privatbanker for å holde sin stilling vedlike under den voldsomme tapning som de siste år har bragt. Videre skal jeg nevne, at de norske sparebankers lån i Norges Bank på samme tidspunkt innskrenket sig til det beskjedne beløp av 2 millioner kroner, og da også dette for en del skyldes kreditter av sesongmessig karakter, tror jeg med rette man kan anføre dette som et gunstig trekk. Sparebankenes lån har selv i den verste tid vært forholdsvis beskjedne, men dog betydelig høiere enn det nuværende beløp.

Det forekommer at man skildrer Norges Banks arbeide alene som et arbeide for å beskytte eller opretholde vår valuta. Det er riktig at dette er en viktig oppgave, men det er å forenkle vel meget å fremstille det på denne måten. Det er i virkeligheten en rekke oppgaver som foreligger til løsning, og hver for sig av usedvanlige dimensjoner.

Det mål som ligger bak alle disse oppgaver er på nytt å skape trygg grunn for sparsomheten i Norge etter de rystelser som har funnet sted, å skaffe tilveie en nyordning som beskytter sparerens interesser, å oparbeide tillit til vårt kredittliv. Nøie hermed henger sammen at der skapes utvei til rimelig kreditt for dem som setter sitt arbeide inn til fremme av sund virksomhet.

Arbeidet har mange forgreninger. I stedet for de banker som er brutt sammen skal der skapes nye institutter. En rekke sådanne er opprettet, eller vil komme i stand i nær fremtid, således i Kristiansund, Stavanger, Kristiansand, Skien og Larvik. Vi tror at man her har funnet den rette løsning. Man går i gang med noget som er holdbart og utviklingsdyktig. Av de administrerte banker er nogen få i så god forfatning at de kan gå over i fri virksomhet. Men de fleste må i tilfelle søke akkord med sine kreditorer. Vi har som før betenkeligheter ved de fleste rekonstruksjoner der bringes i forslag. Det er så at der er en sterk opinion tilstede til fordel for rekonstruksjon. Vi mener at det er uheldig i de fleste tilfelle å anstille eksperimenter som lett vil kunne lede til skuffelser. Vi frykter for at et eventuelt sammenbrudd vil virke skadelig for vårt hele kredittliv. Det dreier sig her om spørsmål, som ikke bare interesserer den engere krets. På den annen side er det heller ikke nogen grunn til å motsette sig en rekonstruksjon, hvor banken overveiende har lokal betydning, under forutsetning av at de interesserte er fullt klar over risikoen og selv ønsker å overta denne.

Ved opprettelsen av nye banker må man søke å finne en mere tilfredsstillende ordning enn før, da den enkelte bank i mange tilfeller ikke hadde tilstrekkelig basis, idet den alene representerte en mindre krets eller et alt for lite distrikt. En viss konsolidering er nødvendig i vårt kredittliv. Den nye banklovs tanke er jo nettopp den at der skal gjøre sig gjeldende en viss planmessighet i ordningen av vårt bankvesen, at forholdet skal bedømmes efter det virkelige behov, og at bankene skal ha som formål å virke for samfundets interesse i sin helhet og ikke for snevert begrensede interesser. Dessverre gjør et splittelsesarbeide sig tildels gjeldende til skade for en sund utvikling.

Man vil nu i den nærmeste fremtid få en sterk oprydning i de mange banker som er brutt sammen. Vi ser det som en stor oppgave å komme ut av den midlertidige tilstand så fort som mulig. Også for de største banker nærmer det tidspunkt sig da avgjørelse må treffes.

Denne oppbygning av bankvesenet betyr et stort fremskritt, men der foreligger også andre oppgaver. Erfaringene har blottet store svakheter ved kredittorganisasjonen, som man fremtidig må undgå. En enkelt kunde kan ha forbindelse med en rekke banker, uten at der er nogen plan eller orden. Vedkommende utnytter sin kreditt i den ene bank efter den annen, inntil det tidspunkt kommer, da bankene kappes om å sikre sig de sørgelige rester. I alt for mange tilfelle har der vært syndet mot den fordring at kreditt skal være bygget på tillit, og at banken skal ha oversikt over midlenes anvendelse og følge virksomheten. Det har utviklet sig på den måte at det har vært debitorer som i alt for stor utstrekning har vært de bestemmende. Et forsøk fra en bank på å følge med har resultert i overflytning til en annen bank

som stiller sig mere liberalt. Den nødvendige kontroll som nu etterhånden er gjennomført må opretholdes varig. Sist, men ikke minst er det av betydning at ledelsen legges i gode hender, så at innskyterne føler sig sikret mot at den har oppmerksomheten mere henvendt på egen fordel indirekte og direkte enn på kundenes interesser.

For tiden er det valutaspørsmålet som er fremme i forgrunnen. På den Rikskonferanse som efter Regjeringens foranstaltning blev avholdt i slutningen av januar ifjor, fremholdt jeg det mål som man måtte strebe henimot, nemlig å skape grunnlag for en stabilere ordning for vår valuta og for vårt prisnivå. Jeg uttalte håpet om at der snart vilde være skapt en sådan stilling at man kunne ta fatt. Den større ro som var inntrådt gav et viktig utgangspunkt for dette arbeide. Jeg tillot mig å henstille at de forholdelser som på grunn av den ekstraordinære pristilstand måtte bli vedtatt, blev gitt en sådan elastisk form, at de falt bort i og med sine årsaker, en betraktning som dog ikke blev tillagt tilstrekkelig vekt. Jeg avgav på Norges Banks vegne den forsikring at banken vilde sette all sin evne inn på sin andel i den store oppgave å skape stabilere forhold.

Spørsmålet er blitt aktuelt ved Valutakommisjonens innstilling, som blev offentliggjort for et par uker siden, og senere er sendt over til Norges Bank til uttalelse. I et særskilt avsnitt av dette verdifulle arbeide utvikles nærmere de forutsetninger, som må være tilstede for å skape en stabilere ordning. Der må for det første være likevekt mellom kronens innenlandske og utenlandske kjøpekraft. Kommisjonen peker på at inntil en revisjon av tariffene har funnet sted, vil ikke produksjonsomkostningene være innstillet efter den nuværende kurs, og før så er skjedd vet vi ikke, sier kommisjonen, om kursen kan holdes. Den henstiller derfor, at skritt tas til at en revisjon av de tariffbundne nominelle lønninger snarest mulig skjer innen tariffperiodens utløp. Kommisjonen fremhever dernest som nødvendig, at Norges Bank har herredømme over det innenlandske kredittmarked. Den betoner for det tredje at der ikke fra Statens og kommunenes side foretas finansielle skritt som kan virke inflaterende og berøve Norges Bank dette herredømme. Den påviser ved å gjennomgå de siste budgetter at forholdene ikke kan sies ennå å være konsolidert. Så lenge så ikke er skjedd, vil Staten måtte legge ekstraordinært beslag på kapitalmarkedet, og selv om man ikke direkte herved kan påpeke at der foregår inflasjon, så gjør dette, sier kommisjonen, det meget vanskelig å opretholde likevekten på kapitalmarkedet og dermed nå det beskjedne mål: en faktisk stabilisering. For å kunne sikre sig at en faktisk stabilisering ikke møter hindringer fra Statens finanspolitikk, må der legges en fast plan for amortisasjon av gjelden, og denne plan må ta hensyn til det gjelden er brukt til, ikke til de avdragsrater man er bunden til. Samtidig må der sørges for at den flytende gjeld enten avbetales eller konsolideres. Den fjerde forutsetning er at det normale valutabehov kan dekkes uten at lån optas til tilfredsstillelse av det daglige forbruk. Vår betalingsbalanse viser imidlertid ikke for tiden et særlig gunstig billede. Den har i de senere år vesentlig vært holdt oppe ved hjelp av offentlige lån. Det er av overordentlig stor viktighet for stabiliseringens gjennomførelse at dette forhold endres. Dette kan bare skje ved at Statens og kommunenes utenlandske lån begrenses og at den nødvendige kapitalimport skjer til produktive formål.

Om disse forutsetninger vil der vel i det store og hele være enighet. De spenner som man ser over vide felter som ligger helt utenfor Norges Banks myndighetsområde.

Jeg kommer så til de midler som bringes i forslag for en stabilisering. Kommisjonen peker først og fremst på nasjonalbankens kreditt- og valutapolitikk. Den anbefaler at der, hvis det finnes nødvendig, optas et valutalån til kursens stabilisering.

Som bekjent kommer strømmen av valuta fra utlandet inn til de private banker og motverdien går inn som innskudd i disse. Kommisjonen peker derfor på, at om en ny spekulasjon fra utlandet skal avverges, må fullt loyalt samarbeide med Norges Bank bli vist fra de innenlandske bankers side. Jeg hadde ellers ikke tenkt å berøre dette, men da det er trukket frem, må jeg gjøre det. Der menes her almindelig lojalitet, ti enstemmighet er nødvendig, men sådan

loyalitet forekommer i naturlig tilstand alene i begrenset mengde, og et forsiktig styre vil ikke våge å utstede ubegrensede forskrivninger mot sådan sikkerhet.

Kommisjonen anbefaler at man skal søke holdt en såvidt mulig stabil kurs. Med den valuta- og prisbevegelse vi har hatt i de siste år er det ikke liketil, skriver den, å si hvilken kurs dette vil være. Den bør fastsettes så nær op til den nuværende som mulig med bestemte grenser opad og nedad, og Norges Bank „må gjennom overenskomst eller på annen måte påta sig å holde kursen og innrette sin politikk derefter“.

Forslaget er for viktige punkter fremlagt nærmest som antydninger. Efter min opfatning må en ordning som settes i verk, gjøres elastisk, så man ikke kjører sig fast uten adgang til å foreta de nødvendige modifikasjoner.

For Norges Bank vil målet være som det allerede er å holde kursen mest mulig stabil. Vi trenger sårt til ro, og banken vil således, som kommisjonen ønsker, innrette sin politikk derefter. Vi vil for dette mål i fornødent fall og i all den utstrekning som er forsvarlig sette inn de midler, som kommisjonen peker på: bankens valutapolitikk, våre valutabeholdninger, vårt gull. For dette har vi for måneder tilbake besluttet oss, og for dette har vi rustet oss. Kommisjonen anviser oss ingen nye midler. Nogen valutakreditt er riktignok ikke optatt, men forhandlinger har vært ført siden i sommer. Man har imidlertid villet se tiden noget an. Vi må, når valutatransaksjoner skal ledes med regulering for øie, regne med muligheten av tap. De tap, som er lidt i 1925 er ganske store, men vi bærer dem gjerne, fordi vi makter det. Men utover sin evne bør ingen binde sig. Vi håper også at det samarbeide som er nødvendig og som kommisjonen selv så sterkt understreker i premisene, vil utvikle sig tilfredsstillende. Men Norges Bank vil efter min opfatning ikke kunne gå med på en overenskomst, som ikke frembyr den fornødne smidighet og tillempningsevne; den kan ikke gå med på en ordning som binder Norges Banks skjebne til forutsetninger som ligger og må ligge utenfor dens myndighet, forutsetninger som forhåpentlig kan oppfylles, men muligens ikke vil bli oppfylt i full utstrekning.

Sluttelig nogen ord om Norges Banks regnskap for ifjor. Inntekten efter fradrag av alle omkostninger utgjorde ca. 13 millioner kroner, eller betydelig under det vanlige i de senere år. Ifjor nådde den over 21 millioner kroner. Vi betrakter det som et gledelig tegn at inntekten igjen får et rimelig omfang.

Med tillegg av et par mindre fonds blir det samlede disponible beløp 13,6 millioner kroner, hvorav ca. 10 millioner anvendes til avskrivninger, 2,8 millioner til 8 % utbytte til aksjonærene og 700 000 kroner til avgift til Staten. De samlede tap svarer nogenlunde til de konturer, som vi for flere år siden søkte å trekke op. Som allerede nevnt gikk der med et betydelig beløp for nedskrivning av valutabeholdningen, herunder hvad der er plasert i kort-siktige verdipapirer. For å gjennomføre dette overføres fra delkrederefondet ca. 15 millioner kroner, hvorefter som tidligere våre utenlandske beholdninger står opført til pari.